

IVANA VIDOVIĆ BOLT

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ividovic@ffzg.hr

FRAZEMI S NAZIVIMA KUKACA U HRVATSKOM I POLJSKOM JEZIKU

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

UDK 811.163.42'373.7

811.163.1'373.7

DOI <https://doi.org/10.17234/9789531758635.35>

Motivirani radom Mire Menac-Mihalić (2000) o frazemima s nazivima kukaca u hrvatskim govorima opisat ćemo zastupljenost istih entomonima u sastavu frazeoloških jedinica hrvatskoga i poljskoga standardnog jezika. Predstaviti će se simbolika svakoga kukca i objasniti njegova uloga u formiranju frazeoloških jedinica. Usredotočit ćemo se na značenje, stupanj podudarnosti između hrvatskih i poljskih frazema te pripadnost istim ili različitim konceptima.

1. UVOD

Godine 2000. Mira Menac-Mihalić objavila je rad o frazemima s entomonimskom komponentom *buba*, *bubica*, *buha*, *komarac*, *krpelj*, *kukac*, *mrav*, *muha*, *mušica*, *pčela*, *smrdljivi martin*, *stjenica*, *tekut*, *trut* i *uš* u stotinjak hrvatskih govora (Menac-Mihalić 2000: 179).

Potaknuti provedenim istraživanjima i predstavljenim rezultatima u ovom ćemo radu opisati hrvatske i poljske frazeme standardnoga jezika s istim entomonimskim komponentama. Hrvatski frazemi ekscerpirani su iz *Rječnika hrvatskih animalističkih frazema* (RHAF 2017), a poljski iz različitih ukoričenih i mrežnih izvora (Skorupka 1974; Müldner-Nieckowski 2001; Bańko 2004; WSJP).

2. ANALIZA KUKACA U SASTAVU FRAZEMA

2.1. Buha (buba, bubica), polj. pchła

Buha je sitan kukac nametnik koji se hrani krvlju ljudi i životinja, a buba regionalni naziv za vrstu kukaca. Bubica je hipokoristik i deminutiv imenica buba i buha.

Buba i *bubica* česte su komponente frazeoloških jedinica koje potvrđuju koncepte svojeglavosti i hirovitosti (*imati bube* <u glavi>, *imati bubice* <u glavi>), lijenosti (*lijen kao buba*), mirnoće (*miran kao buba*, *dobar kao bubica*, *miran kao bubica*, *sjediti kao buba*)¹, šutljivosti (*šutjeti kao buba*), dobrote (*ne bi <ni> bubu (bube) zgazio tko*, *ne bi <ni> bubicu zgazio tko*) itd.

Pojedine koncepte potvrđuje samo zoonim *bubica*, npr. povučenosti (*tih kao bubica*), poslušnosti (*poslušan kao bubica*), male veličine (*malen (sitan) kao bubica*). U poredbenim frazemima hrvatskih govora *bubica* je također česta komponenta (Menac-Mihalić 2000: 182): *dobar ko bubica*, *malen/sitan ko/kao bubica*.²

Frazemi s komponentom *buha* (*napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) buhe slona* i *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) buhe vola* značenja ‘preuveličati/preuveličavati što nevažno (beznačajno), pretjerati/pretjerivati u prikazivanju čega, prikazati/prikazivati što mnogo važnijim i većim nego što zapravo jest, od sitnice napraviti/praviti veliki problem’) temelje se na hiperbolizaciji vidljivoj u nastanku velike životinje od (iz) male. Frazeomodel GLAGOL (napraviti/praviti, raditi i sl.) + PRIJEDLOG + ZOONIM X + ZOONIM Y potvrđen je u mnogim jezicima s različitim zoonimnim komponentama, a nastao je na temelju opreke veliko : malo.³ Menac-Mihalić (2000: 183) bilježi isti frazeomodel u prikupljenim primjerima hrvatskih govora i navodi zoonime *buha* (*buva*, *bua*), *muha*, *komarac*, *buba* i *mušica* na mjestu prve zoonimne sastavnice, a na mjestu druge *slon* i *medvjed*. U Koprivnici je zabilježen frazem *delaš od bube slona*, dok su u mnogim govorima na mjestu zoonimnih sastavnica zabilježeni *muha* i *slon* (*praviti/raditi od muhe/muve slona*, *pravi od muve slona* (Drežnik), *praviti od mušice slona* (Zaprešić) itd.) (Menac-Mihalić 2000: 183).

¹ Frazemi *miran kao bubica* i *tih kao bubica* katkad tvore cjelinu jer se koriste obje pridjevne komponente: *miran* i *tih kao bubica* (Fink 2004: 143).

² Frazemi iz rada M. Menac-Mihalić navedeni su u izvornu obliku.

³ Menac-Mihalić (2000: 183) navodi iscrpan popis frazema toga frazeomodela u različitim europskim jezicima.

U prikupljenoj građi Mire Menac-Mihalić (2000: 181) izdvaja se frazeomodel GLAGOL (staviti (baciti, ubaciti)) + ZOONIM + PRIJEDLOG + SOMATIZAM: *metnuti/baciti/staviti/deti/denuti/turnuti/pustiti bubu <komu> u/v uho/juho/vuho (stavili su mi bubu u uho (Vukovar), metio si mi bubu u uvo (Orahovica), stavit bubu u uvo (Drežnik) i sl.)* s kojim su podudarni frazemi *staviti (baciti, ubaciti) bubu u uho komu, staviti (baciti, ubaciti) bubicu u uho komu i staviti (baciti, ubaciti) buhu u uho komu*.⁴ Njihovo je značenje ‘reći komu što kako bi o tom kasnije razmišljao, namjerno potaknuti koga na razmišljanje o čemu, izazvati nemir, pobuditi čiju sumnju’.

Slika prisilnoga izlaska bube (bubice, buhe) iz glave motivirala je nastanak frazema *izbiti (izbaciti, istjerati) bube iz čije glave, izbiti (izbaciti, istjerati) bubice iz čije glave, izbiti (izbaciti, istjerati) bube iz glave komu, izbiti (izbaciti, istjerati) bubice iz glave komu*, kojima se opisuje pokušaj da se osobu urazumi, natjera da se uozbilji ili pak nagovori da se prestane zanositi čudnim idejama. Frazeološke jedinice potvrđuju frazeomodel GLAGOL (izbiti (izbaciti, istjerati)) + ZOONIM + PRIJEDLOG + SOMATIZAM.

Fink (2004: 145) pojašnjava da je riječ o vrlo čestoj slici u slavenskim jezicima “pri čemu neki od kukaca izaziva različita unutarnja stanja i raspoloženja od ludila i tvrdoglavosti do lakomislenosti i gluposti”. Frazemi su motivirani davnim vjerovanjima da vrug/đavao poprima oblik bube odnosno muhe i nastanjuje se u ljudskoj glavi ulaskom kroz nos ili usta te utječe na to da čovjek postaje prgav, drzak i tvrdoglav (Fink 2004: 145).

Slika psa kojega treba očistiti od nametnika motivirala je nastanak frazema *trijebiti buhe* značenja ‘ljenčariti, besposličariti, ništa ne raditi’. O poznatim nevoljama, već doživljenim tegobama, govori frazem *te su buhe ujedale koga*.

Poljski frazem *skakać jak pchła* upućuje na osobu koja skače brzo i visoko, a istoga su značenja i frazemi različitih hrvatskih govora: *skakutati/skakati kao/ko buha* (Potomje), *skakat kao buha* (Zadar) (Menac-Mihalić 2000: 182–183).

Polisemni se frazem *vreća buha*, uglavnom u šali, odnosi na nemirno (živahno) dijete, ali i skupinu nesposobnih i neučinkovitih ljudi koji obnašaju važne (rukovodeće) funkcije.

Frazemom *leglo buha* opisuje se prljava prostorija, a sem prljavosti sadržava i poljski frazem *pchli targ*, koji se odnosi na buvljak, prodajno mjesto starina na otvorenom. Riječ je o kalku francuske veze *marché aux puces* (s potvrđama u engleskom *flea market* i talijanskom *mercato delle pulci*) (Szerszunowicz 2011: 259).

⁴ Menac-Mihalić (2000: 181) bilježi i primjere sa somatskom komponentom *glava*.

2.2. Komarac, polj. komar

Komarac je leteći kukac dvokrilac kojemu čovjek nije sklon posebno zbog ženki koje svojim rilcem sišu krv ljudi i životinja.

Frazemom *suh* (*mršav*) kao *komarac* opisuje se mršava osoba sitne tjelesne građe. Istoga su značenja frazemi različitih hrvatskih govora: *gurav kak komarec* (Novigrad Podravski), *suhi kak kemar* (Klenovnik), *laek kak këmarec* (Rinkovec) itd., a ovjeren je i ironičan frazem čija je pridjevna sastavnica u antonimnom odnosu sa značenjem frazeološke jedinice *debelji kak komor* (Sv. Martin) (Menac-Mihalić 2000: 184).

Osim frazema iz hrvatskih govora (npr. *dosadan ko komarac*, *dosadan ko komar* (Opuzen), *dosaden kak kemar* (Lepoglava) itd.), koncept nametljivosti i nepodnošljiva dosađivanja potvrđuju i frazemi u obama standardnim jezicima (*dosadan kao komarac* i *bržežec jak komar <koło nosa>*) motivirani zvučnom slikom zujanja komarca (oko čovjekova nosa).

Poljski frazem *uciąc komara* značenja ‘odrijemati, nakratko odspavati’ motiviran je oduzimanjem života komarcu koji dosađuje svojim zujanjem i prijeti ubodom.

Frazeomodel GLAGOL (napraviti/praviti, raditi i sl.) + PRIJEDLOG + ZOONIM X + ZOONIM Y potvrđen je u frazemima *delaš od komarca slona*, *navek delaš od komarca slona* (Čakovec), *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) komarca magarca* i *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) komarca slona* značenja ‘preuveličati/preuveličavati što nevažno (beznačajno), pretjerati/pretjerivati u prikazivanju čega, prikazati/prikazivati što mnogo važnijim i većim nego što zapravo jest, od sitnice napraviti/praviti velik problem’.

Apsurdna slika kojom dominiraju kontrast između veličine komarca i deve te neostvariva radnja uočljiva je u frazemu biblijskoga podrijetla *cijediti komarca*, *a gutati devu* značenja ‘biti u nevažnim stvarima savjestan, a u važnim nesavjestan’. Frazem je utemeljen na Isusovoj prozivci licemjernih farizeja koji su se slijepo držali odredbi Zakona zanemarujući pravdu, milosrđe i vjernost (Mt 23, 23–24). Naime, Isus je znao da farizeji procjeđuju vino kroz tkaninu kako ne bi progutali komarca, ali istodobno, unatoč zabrani, jedu nečistu devu (Lev 11, 4). U hrvatskim su govorima zabilježeni frazemi kojima se dočarava uloga ženke u ljudskom životu, koja svojim rilcem siše krv ljudi i životinja: *ujida kako mušat* (Rovinj), *piješ krv ko komarac* (Pregrada), *piješ krv na slamku ko komarac* (Bjelovar), *peca ko komar* (Dubrovnik), *držati se kak da su te komarci spikali* (Šenkovec) (Menac-Mihalić 2000: 184).

2.3. Krpelj, krpuša, polj. kleszcz

Krpelj je parazit koji se naseljava pod kožu čovjeka i životinja i hrani njihovom krvlju pa nerijetko prenosi zarazu.

U frazemima hrvatskih govora, ali i u frazeološkim jedinicima hrvatskoga i poljskoga standardnog jezika krpelj zadržava simboliku nametljiva dosadnjakovića. U svom radu Menac-Mihalić (2000: 185) navodi frazeme *prilijepiti/prilepiti/prilipiti/zakeliti/prikeliti/prikrpati/prijeti/prikačiti/pripiti/prištecati ko/kak/ka/kak/kak kreplj/krpej, dosadan ko krpelj* (Garešnica, Vukovar), *dosadan ko krpuša* (Dubrovnik), *dosadan ko krpejica* (Pučišća), *dosaden kak klop* (Belec) itd., a u RHAF su uvršteni *dosadan kao krpelj, prilijepiti se (zalijepiti se, prikvačiti se, zakvačiti se i sl.) kao krpelj* uz koga, uz što (za koga, za što) i *prilijepiti se (zalijepiti se, prikvačiti se, zakvačiti se i sl.) kao krpuša* uz koga, uz što (za koga, za što). U poljskom je jeziku ovjerena frazeološka jedinica *przyczepił się* *ktoś do kogoś jak kleszcz do psiego ucha*.

Pod utjecajem predodžbe o krpelju koji se do sitosti nahrani čovjekovom i(ili) životinjskom krvlju formiran je frazem *sit kao krpelj*. Slika pod kožu zavučena krpelja koji parazitira motivirala je nastanak frazema *zavući se (uvući i sl.) pod kožu kao krpelj* komu značenja ‘umiliti se *komu*, pridobiti *čiju* naklonost; utjecati *na koga* veoma snažno tako da *ga* se ne može zaboraviti (osloboditi)’.

2.4. Mrav, mravac, polj. mrówka

Mravi su životinje iz porodice kukaca iz reda opnokrilaca. Žive u zadrugama i grade svoje mravinjake, nastambe u kojima je po nekoliko tisuća jedinki.

Mrav je simbol marljivosti, radišnosti, organiziranoga života u zajednici, štedljivosti, umjerenosti, ali i bogatstva i borbenosti te opreza (RS 2007: 453).

Simbolika mrava koji, neovisno o svojoj veličini, marljivo i revno prikupljaju hranu i/ili grade svoj dom, dominira u frazemima hrvatskih govora, kao i u frazeološkim jedinicama obaju standardnih jezika: *raditi/delati ko/kaj/kako mrav/mravinac/mravla – vridan kako mrav, vridan ko mrav* (Bački Breg), *vrejden kak mruavla* (Sv. Martin) itd.) (Menac-Mihalić 2000: 185), *marljiv (vrijedan i sl.) kao mrav, pracowity jak mrówka,⁵ pracować jak mrówka, raditi kao mrav*.

⁵ Menac-Mihalić (2000: 185) također bilježi isti frazeomodel u drugim jezicima: tal. *attivo (laborioso) come una fornica*, slovački *suilon ako mravec*, rus. *trudoljubivyj kak muravej*, ukr. *prac'ovitij jak muraška* itd.

Pridjevna zoonimna izvedenica sastavnica je frazema koji se odnose na marljivost (*mrówcza pracowitość*), trud i naporan, izrazito mukotrpan rad (*mrówczy wysiłek, trud mrówcza, mrówcza praca*).

O radišnosti i mudrosti mrava govori i Ezopova basna o *Mravu i cvrčku* (izvorno euroazijska, Ladan 2006: 334) prema kojoj je mrav cijelo ljeto marljivo skupljao zalihe za zimu dok je cvrčak radosno pjevao. Kad je na početku zime cvrčak od svoga prijatelja mrava zatražio da mu udijeli makar dio prikupljene hrane, taj ga je upitao što je radio tijekom ljeta te mu na cvrčkov iskreni odgovor da je pjevao, uzvratio da neka onda pjeva i pleše i tijekom cijele zime.

Frazem *ne bi ni mrava zgazio* tko odnosi se na osobu koja nikomu ne bi nanijela zlo. Istoga su značenja i frazemi *ne bi ni mrava zgazija* (Opuzen), *ne bi ni mrava zgazil* (Senj, Otočac, Kuče), *ne bi ni mravca zgazil* (Vučjak) i sl. (Menac-Mihalić 2000: 187). Važno je naglasiti da se sastavnice tih frazeoloških jedinica (osim zoonimnih) ne referiraju na konkretnu osobinu kukca, nego su nastale na osnovi čovjekova ponašanja prema životinji (Fink 2004: 145) (v. 1.1.).

Život u organiziranim nastambama i kretanje u većim skupinama motivirali su frazeme kojima se opisuje velik broj ljudi (*ima (bilo je) kao mrava (mravi)* koga, *jak mrówek*), ali i nesnosna gužva i žamor (*kao u mravinjaku je <gdje> i vrvi (vrije) kao u mravinjaku*). Menac-Mihalić (2000: 186) navodi više frazema u različitim govorima, koji se odnose na velik broj, a među njima je i frazem *ima ih ko žutih mrava* (Karlovac). U RHAF-u su s komponentom *žuti mrav* samo frazemi kojima se opisuju žestoki i nepomirljivi protivnici: *istreblijivati se kao žuti mravi* ‘uzajamno se ubijati do istrebljenja’ i *klati se (tući se i sl.) kao žuti mravi* – ‘1. sukobljavati se; 2. tući se nemilosrdno (bezobzirno)’.

2.5. Muha, mušica, polj. mucha

Muha je najrasprostranjeniji leteći kukac i ujedno komponenta najbrojnijih entomonimskih frazema.

Oblijetanje muha oko hrane i/ili ljudi motiviralo je nekoliko frazema kojima se izriče ometanje, smetanje ljudima odnosno nečija nametljivost drugomu (drugima) i sl., npr. *dosadan kao muha, natrętny jak mucha, brzęczeńć jak uprzykrzona (naprzykrzona) mucha*. Svi ti frazemi odražavaju čovjekov doživljaj muhina ometanja i zujanja. Isto je i u hrvatskim govorima, ali je u sastavu nekih frazema određena vrsta muhe – *zvrkulja* (Lovreć), *žvrkulja* (Opuzen), *konjska muva* (Metković), *vinska mušica* (Budrovec) i sl. (Menac-Mihalić 2000: 188). Frazem *uprzykrzona mucha* odnosi se na iznimno

dosadnu i nametljivu, ali i dragu osobu. Pokušaj distanciranja od osobe takvih osobina opisuje frazem *oganiac się od kogoś jak od muchy*.

Veličina i težina muhe manifestira se u frazeološkom fondu jedinicom *slaby jak mucha* kojom se opisuje slab čovjek, lišen snage.

Frazemi *cięty jak mucha*, *mucha* komuš *siadła na nos*, *mieć muchy w nosie*, *mucha* kogoś *ugryzła* (*ukąsiła*) odnose se na zlovoljnu, katkad nepodnošljivu osobu, onu koja se inati i uglavnom ljuti bez posebna razloga. Čovjeka pozitivnih osobina, dobroćudna i vrlo obzirna, opisuje frazem *muchy by nawet nie zabił* (*nie skrzywdził*), strukturno i značenjski podudaran s frazemima *ne bi <ni> bubu* (*bube*) *zgazio* tko, *ne bi <ni> bubicu* *zgazio* tko, *ne bi ni mrava* *zgazio* tko⁶. Frazemi ne odražavaju obilježje kukca, nego opisuju odnos čovjeka prema određenoj životinji (v. MRAV).

Osobu koja jednim potezom ili postupkom postigne dvostruki uspjeh ili pak istodobno obavlja dva posla opisuje frazem *jednim udarcem ubiti dvije muhe*. Ovjerenost u drugim jezicima potvrđuje frazeomodel GLAGOL (ubiti (uhvatiti)) + DVIJE ŽIVOTINJE OBAVLJANJEM JEDNE RADNJE (Szerszunowicz 2011: 59) u kojem varira zoonimna komponenta (engl. *to kill two birds with one stone*, njem. *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen*, slovenski: *ubiti (zadeti) dve muhi na en mah*, rus. *odnim udarom dvuh zajcev ubit*, danski: *twee vliegen in één klap slaan*, španj. *matar dos pájaros de un tiro*, tal. *prendere due piccioni con una fava*, *prendere due rigogoli a un fico*, švedski: *slå två flugor i en smäll*). Taj je frazeomodel u hrvatskim govorima slabo potvrđen jer Menac-Mihalić (2000: 188) navodi samo inačicu *ubiti dve muhe odjempot* (Brezje). Poljski frazem *upiec dwie pieczenie przy (na) jednym ogniu* ne sadržava eksplicitno zoonimnu komponentu.

Na pijana čovjeka upućuje frazem *być pod muchą*. Pohotna osoba, uglavnom muškarac koji ne bira partnerice, opisuje se frazemom *<i> muhu bi u letu* tko, dok se na plašljivu osobu odnosi frazeološka jedinica podrugljiva tona *i muhe se boji* tko.

Glagolske komponente ekvivalentnih frazema *umirati* (*ginuti*, *padati* i sl.) *kao muhe* i *ginąć* (*mrzec*, *padać*, *umierać*) *jak muchy* potvrđuju značenje 'umirati (ginuti) masovno (u velikom broju)'. Frazemi se odnose na masovnu smrt ljudi, uglavnom zbog rata, gladi ili epidemije (Bańko 2004: 51, 101).

Nepromišljeni i neplanirani postupci te čovjekovo dezorijentirano kretanje opisuju se frazemom *kao muha bez glave* [juriti, letjeti, ići i sl.] zasnovanom na

⁶ Menac-Mihalić (2000: 187) navodi primjere (uglavnom sa zoonimom *muha*) koji potvrđuju isti frazeomodel: lat. *non posse videtur muscam exitare*, franc. *in le ferait pas de / du mal à une mouche*, tal. *non farebbe male ad una mosca* itd.

nerealnoj slici lijetanja bezglave muhe (Fink 2004: 143). Isti koncept potvrđuje u govorima čest glagolski poredbeni frazem (*h*)odati/hoditi/ići/trčati/bežati/letjeti/ponašati se/biti/motati se kao/ko/kak/ki muha/muva/mua bez glave (Menac-Mihalić 2000: 187) te frazemi *ne letaj mi oko glave ki brekulja* (Otok Cet) i *zuji okolo ko muha* (Detkovac) (Menac-Mihalić 2000: 187–188).

O hirovitosti, svojeglavosti i mušičavosti govore frazemi *imati muhe u glavi* i *imati mušice* <u glavi> koji s frazemima *imati bube* <u glavi>, *imati bubice* <u glavi>) (v. 1.1.) čine frazeomodel GLAGOL (imati) + ENTOMONIM + PRIJEDLOG + SOMATIZAM, potvrđen u hrvatskim govorima u frazeološkim jedinicama s komponentom *mušica*: *ima mušice u glavi* (Potomje), *ča maš mušice u glavi?* (Rakalj), *imaš navek nekakve mušice v glavi* (Drnje) (Menac-Mihalić 2000: 188).

Među frazemima kojima se opisuju nastojanja da se nekoga urazumi u hrvatskim su govorima češći oni s komponentom *mušica* nego *buba*, npr. *izvadi joj mušice iz glave* (Požega) i dr. (Menac-Mihalić 2000: 188).

Frazemima *izbiti* (*izbaciti*, *istjerati*) *muhe iz čije glave*, *izbiti* (*izbaciti*, *istjerati*) *mušice iz čije glave*, *izbiti* (*izbaciti*, *istjerati*) *muhe iz glave* komu i *izbiti* (*izbaciti*, *istjerati*) *mušice iz glave* opisuju se nečiji pokušaji da se drugoga potakne ili natjera da se prestane zanositi čudnim, uglavnom nerealnim idejama i planovima. U Lovreću je zabilježen i frazem *istrati pramrave iz glave*, ali se sam leksem *pramrave* ne koristi izvan te frazeološke jedinice (Menac-Mihalić 2000: 189).

Slika muha koje “navaljuju na ono što vole” (Menac-Mihalić 2000: 187), odnosno požudno hrle prema cilju, motivirala je frazeme prema čijem se leksičkom sastavu muha lijepi, leti, hrli i sl. na ekskrement, lijepak i med – *kao muhe* (*muha*) *na govno* [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.], *kao muhe* (*muha*) *na lijepak* [letjeti, hrliti i sl.] i *kao muhe* (*muha*) *na med*⁷ [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.]. U hrvatskim su govorima zabilježene komponente *drek* (*siliš ko muha na drek* – Tugonica, Brezje) i *galebina* (*kupe se ko muve na galebina* – Lovreć) (Menac-Mihalić 2000: 187). U određenim je kontekstima prisutan i sem koristoljubivosti (Fink 2004: 141). U poljskom su jeziku u uporabi frazemi *ciagnąć* (*lgnąć*, *lecieć*) do kogo, do czego *jak mucha do miodu* i *ciagnąć* (*lgnąć*, *lecieć*) do kogo, do czego *jak mucha na lep* kojima se opisuje i osoba koja osjeća privlačnost prema drugoj osobi odnosno potrebu da bude s nekim u kontaktu (WSJP, 619).

Frazem *nasjesti kao muha na med* odnosi se na naivnu osobu sklonu nasjedanju na tuđe smisallice i prevare. Brzo i olako prihvaćanje zadataka,

⁷ O medu kao objektu požude i važnosti u jezičnoj slici svijeta v. Szerszunowicz (2014).

preuzimanje poslova ili ulazak u nepovoljne poslovne pothvate opisuju se frazomom *uletjeti/letjeti* (*pasti, zapasti* i sl.) *kao muha u mlijeko*, motiviranim slikom muhe koja naglim uletom (upadom) u mlijeko riskira gubitak života.

Na potpunu tišinu koja vlada u nekom zatvorenom prostoru upućuju frazemi *ne čuje se <ni> muha <kako leti>*, *čuje se muha kako leti* i *možna było usłyszeć lot muchy*.

Frazeomodel GLAGOL (napraviti/praviti, raditi i sl.) + PRIJEDLOG + ZOONIM X + ZOONIM Y potvrđuju tri frazema s komponentom *muha* u kombinaciji s konjem, slonom i volom te mušica u kombinaciji sa slonom: *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) muhe konja*, *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) muhe slona*, *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) muhe vola* i *napraviti/praviti (raditi i sl.) od (iz) mušice slona* ‘preuveličati/preuveličavati što nevažno (beznačajno), pretjerati/pretjerivati u prikazivanju *čega*, prikazati/prikazivati što mnogo važnijim i većim nego što zapravo jest, od sitnice napraviti/praviti veliki problem’. Menac-Mihalić (2000: 183) potvrđuje ovjerenost veze između muhe i slona i u različitim govorima: *praviti/raditi od muhe/muve slona – pravi od muve slona* (Drežnik), *od buve slona delaš* (Kuče) itd. Poljski jezik bilježi ekvivalentni frazem *robić z muchy słonია*.

Slika muhe zapletene u paučinu motivacija je frazema *zaplesti se kao muha (muhe) u paučinu*. Njime se opisuje osoba zbunjena određenom situacijom odnosno ona koja se teško snalazi u složenim okolnostima.

Muha zarobljena u gustoj tekućini u pozadinskoj je slici frazema *poruszać się (wlec) jak mucha w mazi (w miodzie, w smole)* kojim se opisuje lijena osoba koja se frazemima *poruszać się (chodzić) jak senna mucha* i *pracować jak senna mucha* u kojima se osoba koja se sporo kreće odnosno sporo radi uspoređuje s pospanom muhom. Antonimna je značenja frazem *kręcić się (zwijać się) jak mucha w ukropie (w rosole)* koji se odnosi na brzo obavljanje nekoga posla odnosno brzo ili pak nervozno kretanje.

O lijenoj osobi sklonoj gubljenju vremena govori i poljski frazem *liczyć muchy na ścianie (na suficie)* u čijoj je dubinskoj strukturi čovjekovo brojeenje muha na zidu.

Ekvivalentni frazemi *loviti muhe* i *łapać muchy* odnose se na osobu koja trati vrijeme pokušavajući uhvatiti muhe.

Veličina muhe zasigurno je ostavila traga u formiranju frazeoloških jedinica *pożywił się ktoś jak pies mucha*, *znaczy coś dla kogoś tyle, co dla psa mucha* i *to jest mucha* dla kogoś, kojima se opisuje nešto beznačajno, potpuno nevažno. Suprotna je značenja frazem *taki, że mucha nie siada* koji govori o nečem savršenom, bez ikakve mane i pogreške.

2.6. Pčela, pčelica, polj. pszczoła, pszczółka

Pčela je kukac iz porodice pravih pčela koje mogu živjeti i do pet godina. Žive u zatvorenim prostorima, u zajednicama koje se sastoje od matice i radilica, a u proljeće i ljeti i od trutova (v. 1.8.). Kao i mrav, simbol je organiziranosti, marljivosti, discipliniranosti i brojnosti (RS 2007: 523), što se reflektira na frazeološku razinu.

Marljivu i vrijednu osobu opisuju poredbeni frazemi s komponentama *pčela* i *pszczoła* te hipokorističnim oblicima *pčelica* i *pszczółka*: *marljiv (vrijedan i sl.) kao pčela, marljiv (vrijedan i sl.) kao pčelica, pracowity jak pszczoła, pracowity jak pszczółka, raditi kao pčela i raditi kao pčelica, uwijają się jak pszczoły*, kojima dominira pčelin neumoran rad. Isti koncept potvrđuju i frazemi hrvatskih govora *vrijedan/vridan/vreden/marljiv ko/kak (p)čela/čmela/(p)čelica...* (*vrijedan kao pčela, vrijedan ko čela* (Žepče), *vridan ka čela* (Trogir), *vreden kak čela* (Kuče) itd.) te *raditi/delati ko/kak (p)čela/čmelica: radi ko pčela, delam kak čmelica* (G. Mihaljevec, Brezje), *dela kak čela* (Kuče) (Menac-Mihalić 2000: 189).

Frazemom *kao pčele (pčela) na med* [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.] opisuje se osoba koja nekamo žuri oduševljeno, s ushitom, ali i s pomamom dok se poljski glagolski frazem *ciagnąć (lecieć, lgnąć)* do kogoś, do czegoś *jak pszczoła (pszczoły) do miodu* odnosi na osobu koja osjeća privlačnost prema drugoj osobi odnosno želju da bude s nekim u kontaktu (v. *ciagnąć (lgnąć, lecieć)* do kogo, do czego *jak mucha do miodu* i *ciagnąć (lgnąć, lecieć)* do kogo, do czego *jak mucha na lep*).

Menac-Mihalić (2000: 189) pokazuje da sklonost skupljanju meda izriču poredbeni frazemi glagolske strukture u više hrvatskih govora: *skupljati/kupiti <što> ka/kak (p)čela/(p)čele med: skupljati <nekaj> kak čele med* (Budrovec) ili *kupiti ko čela med* (Opuzen).

Ubod pčele, katkad i smrtonosan, upisan je u frazem kojim se poručuje da govoriti može i zna onaj koga pčela nije ubola u jezik – *nije pčela za jezik ujela* koga značenja ‘zna se (može se) slobodno izraziti tko’.

Brus, kamen za oštrenje sječiva noža, kose itd., u pozadinskoj je slici frazema *proći kao pčela na brusu* značenja ‘ne okoristiti se, ne dobiti (ne postići) nikakvu korist; prevariti se, loše proći’.

2.7. Stjenica, polj. pluskwa

Stjenica, kukac riličar, u hrvatskom jeziku u metaforičkom značenju označava osobu lošega karaktera (HER) te nepodnošljivo nametljivu osobu pa se ta osobina ogleda i u poredbenom frazemu *dosadan kao stjenica* kojim se

opisuje dosadna i nasrtljiva osoba koja uporno pokušava ostvariti svoj cilj (v. 1.9.).

U frazeologiji hrvatskih govora zabilježene su različite realizacije naziva iste životinje (*stenica* (Nački Breg), *kimak* (Dubrovnik), *čimavica* (Opuzen), *stinica* (Split), *stenica* (Drenova, Sv. Martin itd.) i pridjevne sastavnice poredbenoga frazema (*dosadan ko stjenica* (Našice), *dosaden kak stjenica* (Drenova, Sv. Martin), *dosaden kaj stjenica* (Otok Sam), *diiosaden ko stjenica* (Rinkovec) itd.) (Menac-Mihalić 2000: 190). U konzultiranoj frazeografskoj građi nije pronađen nijedan poljski primjer s komponentom *pluskwa* (hrv. *stjenica*).

2.8. Trut, polj. truteń

Trut je mužjak pčele, onaj koji ne skuplja med, nego u košnici oplođuje maticu. U prenesenom se značenju odnosi na gotovana, osobu koja živi od tuđega rada.

Trutov lagodan dokoličarski život prenio se na frazeološku razinu pa je u sastavu frazema koji se odnose na lijenu osobu, besposlenjaka koji uživa u pogodnostima lagodna života: *lijen kao trut*⁸, *živjeti kao trut*, *żyć jak truteń*, *truteń salonowy*.

2.9. Uš, polj. wesz

Uši su podred grizlicokrilaša, malih sploštenih, beskrilih kukaca, nametnika koji se hrane krvlju ljudi i životinja.

U RHAF-u je zabilježen samo frazem *dosadan kao uš* kojim se opisuje nepodnošljivo nametljiva osoba koja dosađivanjem, a katkad i nasrtljivošću pokušava ostvariti cilj (v. 1.7.). Isti je frazem, s ponešto drukčijim realizacijama na mjestu pridjevne i zoonimne sastavnice, potvrđen u raznim hrvatskim govorima (*dosadan ko uš* (Drežnik), *dosadan ka uš* (Baška Voda, Split), *dosadan kao ušenka* (Trogir, Split), *dosaden kak vuš* (Belec, Brezje) itd.) (Menac-Mihalić 2000: 190).

Frazemima *trzymać się czegoś jak wesz kożucha* i *przyczepić się do kogoś jak wesz do psiego ucha* opisuje se nametljiva osoba koja iskorištava druge i nevoljko odustaje od svoga nauma, a o hvalisavoj osobi koja se suprotstavlja drugomu i stvara probleme govori frazem *rzucąć się (skakać) jak wesz na grzebieniu*. Prvim dvama frazemima dominira slika uši koja se uhvatila

⁸ Zoonim trut potvrđen je samo u identičnom frazemu u govoru Valpova i Požege (Menac-Mihalić 2000: 190).

kaputa odnosno psećega uha, a pozadinsku sliku potonjega čini uš koja skače (baca se, koprca) na malom češlju kojim se iščešljavaju nametnici nastanjeni u kosi. Značenje frazema *bezpieczny jak wesz na paznokciu* suprotno je značenju pridjeva *siguran* i opisuje bespomoćnu osobu u opasnosti.

3. ZAKLJUČAK

Predstavljani su ekscerpirani i prikupljeni frazemi hrvatskoga i poljskoga standardnog jezika s entomonimskim komponentama *buha*, *buba*, *bubica* (polj. *pchła*), *komarac* (polj. *komar*), *krpelj*, *krpuša* (polj. *kleszcz*), *muha*, *mušica* (polj. *mucha*), *pčela*, *pčelica* (polj. *pszczoła*), *stjenica* (polj. *pluskwa*), *trut* (polj. *truteń*) i *uš* (polj. *wesz*), zastupljenima u frazemima hrvatskih govora i opisanim u radu Mire Menac-Mihalić *Frazemi s nazivima kukaca u hrvatskim govorima* (2000). Prikupljena građa svjedoči o čovjekovoj povezanosti s entomonimskim svijetom, rasprostranjenosti specifične simbolike kukaca te o njihovoj konceptualizaciji u predstavljanim frazemima.

U hrvatskom i poljskom standardnom jeziku, kao i u hrvatskim govorima, najbrojniji su frazemi s komponentama *muha*. Unatoč malomu broju ekvivalentnih frazema i frazemskih približnika, frazeološke su jedinice prisutne u više istih koncepata među kojima se potvrđama ističu koncepti marljivosti i nepodnošljivosti, a najplodniji entomonimski frazeomodel je GLAGOL (napraviti/praviti, raditi i sl.) + PRIJEDLOG + ZONIM X + ZONIM Y.

LITERATURA

- Bańko, Mirosław. 2004. *Słownik porównań*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fink, Željka. 2004. Entomonimi u frazeologiji hrvatskoga i ruskog jezika. U: *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani, održanoga u Rijeci od 14. do 16. studenoga 2002. Knjiga 5*. [ur. Lukežić, Irvin]. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 139–148.
- HER = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Ladan, Tomislav. 2006. *Ety mologicon*. Zagreb: Masmedia.
- Menac-Mihalić, Mira. 2000. Frazemi s nazivima kukaca u hrvatskim govorima. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26, 179–195.
- Müldner-Nieckowski, Piotr. 2001. *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa.
- Rebić, Adalbert; Fućak, Jerko; Duda, Bonaventura [ur.]. 2007. *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz "la Bible de Jerusalem"*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

- RHAF = Vidović Bolt, Ivana i dr. 2017. *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga.
- RS = Chevalier, Jean; Gheerbrandt, Alain. 2007. *Rječnik simbola. Mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Kulturno informativni centar – Naklada Jesenski i Turk.
- Skorupka, Stanisław. 1989. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Szerszunowicz, Joanna. 2011. *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu Białostockiego.
- Szerszunowicz, Joanna. 2014. Analiza konotacji leksemu *miód* w zasobach wybranych języków europejskich. *Białostockie Archiwum Językowe* 17, 221–244.
- WSJP = *Wielki słownik języka polskiego*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN. www.wsjp.pl (pristup 10. listopada 2019.).

Idioms with bug zoonyms in Croatian and Polish language

Prompted by the first work on idioms with bug zoonyms in Croatian dialects by Mira Menac-Mihalić (2000), we described the representation of the same zoonyms within phraseological units of standard Croatian and Polish language. The symbolism of every bug was shown and the roles they play in the formation of meaning of phraseological units were explained. We focused on the meaning and the degree of congruence between Croatian and Polish idioms.